

มุมมองสงกรานต์ในมิติรัฐศาสตร์ไทย: พื้นที่วัฒนธรรมกับการผลิตซ้ำอำนาจและความชอบธรรม
Songkran in Thai Political Perspective: Cultural Space and the Reproduction
of Power and Legitimacy

พระครูเมธีธรรมบัณฑิต (จรัสศักดิ์ จีระปณฺโญ)

วรเชษฐ์ โทอัน

รพีภัทร มั่นจิต

Phrakru Methidhammabandit (Jirasak Jirapunyo)

Worachet Tho-un

Rapheepat Manjit

Corresponding e-mail: jirasak0508s@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประเพณีสงกรานต์ในฐานะ “พื้นที่วัฒนธรรม” ที่มีได้ดำรงอยู่เพียงในความหมายเชิงประเพณีหรือวิถีชีวิตของสังคมไทยเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์และพื้นที่ทางการเมืองที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตซ้ำอำนาจและการสร้างความชอบธรรมในสังคมไทยอย่างลุ่มลึก การศึกษานี้ใช้กรอบวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ว่าด้วยอำนาจ วัฒนธรรมการเมือง และความชอบธรรม เพื่ออธิบายให้เห็นว่าประเพณีสงกรานต์ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่รัฐ ชนชั้นนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนภาคทุน ใช้ในการกำหนดความหมาย ควบคุมพื้นที่สาธารณะ และจัดระเบียบพฤติกรรมของประชาชนผ่านพิธีกรรม สัญลักษณ์ และวาทกรรมความเป็นไทย ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า สงกรานต์มิได้เป็นเพียงเทศกาลแห่งความสุขหรือการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งการต่อรองความหมายระหว่างรัฐกับประชาชน ระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมกระแสหลัก และระหว่างเสรีภาพของสาธารณชนกับอำนาจในการกำกับควบคุมของรัฐ ในอีกด้านหนึ่ง สงกรานต์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐในฐานะผู้พิทักษ์วัฒนธรรม ผู้รักษาความสงบ และผู้จัดการความสัมพันธ์ทางสังคม อันนำไปสู่การตอกย้ำความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองภายใต้บริบทสังคมไทยร่วมสมัย บทความจึงเสนอว่าการทำความเข้าใจสงกรานต์ในมิติรัฐศาสตร์จะช่วยเปิดเผยให้เห็นพลวัตของอำนาจที่แฝงตัวอยู่ในวัฒนธรรม และทำให้มองเห็นบทบาทของประเพณีในฐานะพื้นที่สำคัญของการผลิตซ้ำระเบียบทางการเมือง ความหมายทางสังคม และความชอบธรรมของประเทศไทยได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สงกรานต์, รัฐศาสตร์ไทย, พื้นที่วัฒนธรรม, การผลิตซ้ำอำนาจ, ความชอบธรรม, วัฒนธรรมการเมือง

Abstract

This article aims to examine the Songkran festival as a “cultural space” that exists not merely in the sense of tradition or the way of life of Thai society, but also as a symbolic and political space closely intertwined with the reproduction of power and the construction of legitimacy in Thai society. This study employs a political science framework concerning power, political culture, and legitimacy to explain how Songkran functions as a cultural mechanism through which the state, elites, local administrative organizations, as well as the private sector, define meanings, regulate public space, and organize people’s behavior through rituals, symbols, and discourses of Thainess. The analysis reveals that Songkran is not simply a festival of joy or the preservation of cultural heritage; rather, it is also a site of contestation over meaning between the state and the people, between local culture and dominant culture, and between public freedom and the state’s power of regulation and control. At another level, Songkran is also utilized as an important instrument in constructing the image of the state as the protector of culture, the guardian of public order, and the manager of social relations, thereby reinforcing the legitimacy of political power within the context of contemporary Thai society. The article therefore argues that understanding Songkran through the lens of political science helps reveal the dynamics of power embedded in culture and sheds light on the role of tradition as a crucial space for reproducing political order, social meaning, and the legitimacy of the Thai state more profoundly.

Keywords: Songkran, Thai Political Science, Cultural Space, Reproduction of Power, Legitimacy, Political Culture

บทนำว่าด้วยประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย เพราะมิได้เป็นเพียงเทศกาลแห่งความรื่นเริงในช่วงเดือนเมษายนเท่านั้น หากยังเป็นระบบความหมายที่เชื่อมโยงมิติด้านศาสนา ความเชื่อ จารีตครอบครัว ชุมชน และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น คำว่า “สงกรานต์” มีรากจากภาษาสันสกฤต samkranti หมายถึง การเคลื่อนย้ายหรือการก้าวผ่าน โดยในบริบทไทยหมายถึงช่วงเวลาที่ดวงอาทิตย์ย้ายเข้าสู่ราศีเมษ อันเป็นจุดเริ่มต้นของปีใหม่ตามคติเดิมของเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ สงกรานต์จึงมิใช่เพียง “วันเล่นน้ำ” หากเป็นพิธีกรรมของการเปลี่ยนผ่านจากปีเก่าสู่ปีใหม่ ซึ่งสังคมไทยได้พัฒนาความหมายเชิง

พุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนขึ้นอย่างชัดเจน (UNESCO, 2023; บุญเดือน ศรีวรรณ, 2564) ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สงกรานต์ปรากฏเป็นประเพณีที่สืบทอดในหลายภูมิภาคของไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แม้ว่ารูปแบบพิธีกรรมจะต่างกันไปตามพื้นฐานชาติพันธุ์ ภาษา และความเชื่อท้องถิ่น แต่แกนกลางที่ยังคงอยู่คือการทำบุญตักบาตร การสงฆ์น้ำพระ การอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และกิจกรรมที่สื่อถึงการชำระล้างสิ่งไม่ดีออกจากชีวิตในช่วงเปลี่ยนศักราช ประคอง นิมมานเหมินท์ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง “ตำนาน” กับ “พิธีกรรม” ของสงกรานต์ว่า ตัวพิธีมิได้ดำรงอยู่ลอยตัว หากผูกโยงอยู่กับชุดความเชื่อและเรื่องเล่าที่ทำให้ชุมชนเข้าใจความหมายของเวลา บุญกุศล และการเริ่มต้นใหม่ในระดับสังคมและจิตวิญญาณ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2547). แนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าสงกรานต์คือสถาบันวัฒนธรรมที่หล่อหลอมโลกทัศน์ของผู้คน มิใช่เพียงกิจกรรมตามฤดูกาลเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากมุมมองมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาของพิธีกรรม สงกรานต์สามารถอธิบายได้ว่าเป็น “พิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่าน” ที่ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต Victor Turner เสนอว่า พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนผ่านสถานภาพทางสังคมและสร้างภาวะ *communitas* หรือความเป็นชุมชนร่วมกันชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์และยืนยันคุณค่าร่วมกันใหม่อีกครั้ง (Turner, 1969). ขณะที่ Catherine Bell ชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมไม่ใช่เพียงการกระทำตามแบบแผน แต่เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สร้างความหมาย จัดลำดับความสัมพันธ์ และทำให้ระเบียบทางสังคมได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ (Bell, 1992). หากใช้กรอบนี้อ่านสงกรานต์ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมอย่างการรดน้ำดำหัว การเข้าวัดทำบุญ หรือการรวมญาติ ล้วนเป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้สังคมไทย “ซ่อม” และ “ยืนยัน” คุณค่าของความกตัญญู ความอ่อนน้อม และความเป็นปึกแผ่นของชุมชนในทุกปี นอกจากนี้ การศึกษาว่าด้วย “เทศกาล” ยังช่วยขยายความเข้าใจต่อสงกรานต์ให้ลึกซึ้ง Alessandro Falassi อธิบายว่า เทศกาลเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษ เพราะเป็นช่วงเวลาที่ยุติการกระทำกิจกรรมวัตรปฏิบัติไว้ชั่วคราว แล้วสร้างพื้นที่ให้เกิดการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ความทรงจำร่วม และการยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชน (Falassi, 1987). เมื่อเทียบกับบริบทไทย สงกรานต์จึงเป็นทั้งเทศกาลแห่งการเฉลิมฉลองและพื้นที่ทางสังคมที่เปิดให้ผู้คนกลับไปเชื่อมต่อกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมอีกครั้ง กระบวนการนี้ทำให้สงกรานต์มีสถานะเป็นทั้ง “ประเพณี” และ “เวทีสถาการณ์ทางวัฒนธรรม” ที่รองรับการต่อรองความหมายระหว่างศาสนา ท้องถิ่น รัฐ ตลาด และการท่องเที่ยวในเวลาเดียวกัน ในบริบทการศึกษาร่วมสมัย นักวิชาการไทยได้ชี้ให้เห็นว่าสงกรานต์มีพลวัตสูงและมีได้หยุดนิ่งอยู่กับความหมายดั้งเดิมเพียงด้านเดียว ชลธิชา นิไสย์ และประมินทร์ จารุวร ศึกษาเทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพบว่า ประเพณีดังกล่าวถูกประกอบสร้างขึ้นจากการผสมผสานพิธีกรรมความเชื่อพื้นบ้าน การฟื้นฟูจารีต และการจัดการเชิงเทศกาลเพื่อการท่องเที่ยว จนทำให้สงกรานต์เคลื่อนจากพิธีกรรมชุมชนที่มุ่งความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุข ไปสู่เทศกาลเชิงแสดงการในบริบท

เศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว (Nisaisat & Jaruworn, 2023). ข้อค้นพบนี้สะท้อนอย่างชัดเจนว่า สงกรานต์ในสังคมไทยร่วมสมัยเป็นพื้นที่ซึ่ง “ความดั้งเดิม” และ “ความทันสมัย” ซ้อนทับกันตลอดเวลา

ในทำนองเดียวกัน วาริสรา อนันตโต ศึกษาสงกรานต์ของชุมชนมอญบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร และเสนอว่า สงกรานต์ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” สำหรับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ ผ่านพิธีกรรม เครื่องแต่งกาย อาหาร ดนตรี และการละเล่นพื้นบ้าน งานศึกษานี้ชี้ว่า ประเพณีไม่ได้มีหน้าที่รักษาอดีตเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นกลไกในการผลิตความภาคภูมิใจ สร้างการรับรู้ร่วม และส่งต่อความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ภายในสังคมไทย (Anantato, 2019). ข้อเสนอของงานชิ้นนี้สำคัญมาก เพราะทำให้เห็นว่า “สงกรานต์” มิใช่ประเพณีแบบเดียวกันทั้งประเทศ หากแต่เป็นกรอบใหญ่ที่แต่ละชุมชนใช้บรรจุประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของตนเองลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ด้านนักวิชาการต่างประเทศ Sean Ashley ศึกษาสงกรานต์ในชุมชนปะหล่องที่บ้านปางแดงในภาคเหนือของไทย และพบว่า แม้สงกรานต์จะรับมาจากสังคมพื้นราบแบบไท แต่เมื่อเข้าสู่บริบทของชุมชนชาติพันธุ์ก็ได้ถูกปรับให้มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น จนเกิดการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา พิธีกรรมชุมชน และความเชื่อดั้งเดิมในแบบของตนเอง (Ashley, 2005). งานของ Ashley จึงยืนยันว่าความเข้มแข็งของสงกรานต์อยู่ที่ความสามารถในการ “แปลความ” และ “ปรับตัว” ตามบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไม่ใช่การคงรูปแบบเดิมอย่างตายตัว อีกด้านหนึ่ง Ploysri Porananond ศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมก่อเจดีย์ทรายในเชียงใหม่ และเสนอว่า การท่องเที่ยว การขยายตัวของเศรษฐกิจตลาด และกระบวนการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า มีผลต่อการแปรเปลี่ยนพิธีกรรมสงกรานต์จากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไปสู่พื้นที่แสดงทางวัฒนธรรมมากขึ้น (Porananond, 2015). ข้อค้นพบนี้ช่วยอธิบายสภาวะร่วมสมัยของสงกรานต์ไทยได้อย่างดีว่า ประเพณีมิได้หายไป แต่กำลังอยู่ในกระบวนการปรับตัวและถูกนิยามใหม่ภายใต้แรงกดดันของเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และนโยบายวัฒนธรรมร่วมสมัย กล่าวโดยสรุป สงกรานต์ควรถูกมองในฐานะสถาบันวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนสูง เป็นทั้งพิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่าน เทศกาลแห่งการรวมหมู่ พื้นที่การแสดงอัตลักษณ์ และสนามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัย การศึกษาประเพณีสงกรานต์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจสังคมไทย เพราะช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ชุมชน เศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการผลิตความหมายใหม่ในโลกสมัยใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้ บทนำว่าด้วยประเพณีสงกรานต์จึงมิใช่เพียงการปูพื้นความรู้เรื่องเทศกาลไทย หากเป็นการเปิดประตูสู่การวิเคราะห์โครงสร้างทางวัฒนธรรมและพลวัตของสังคมไทยในมิติที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้น (UNESCO, 2023; Bell, 1992; Turner, 1969; Nisaisat & Jaruworn, 2023)

สงกรานต์ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรม และพื้นที่การเมือง

การทำความเข้าใจประเพณีสงกรานต์ในสังคมไทยร่วมสมัยจำเป็นต้องก้าวพ้นกรอบการมองว่าเป็นเพียงเทศกาลแห่งความสุขสนุกสนานหรือกิจกรรมทางศาสนาตามฤดูกาลเท่านั้น หากควรมองให้เห็นว่า สงกรานต์เป็น “พื้นที่” ที่ถูกสร้างความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่ง สงกรานต์มิใช่เพียงเหตุการณ์เชิงเวลา แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดให้สถาบันต่าง ๆ เช่น รัฐ ชุมชน ท้องถิ่น ภาคธุรกิจ และประชาชน เข้ามามีส่วนกำหนดความหมาย ใช้อำนาจ และต่อรองสถานะของตนภายในสังคมไทยร่วมสมัย (Lefebvre, 1991; Massey, 1994) Henri Lefebvre เสนอว่า “พื้นที่” มิใช่สิ่งว่างเปล่าหรือฉากหลังทางกายภาพของชีวิตสังคม แต่เป็นสิ่งที่ถูก “ผลิต” ขึ้นจากความสัมพันธ์ทางอำนาจ ความคิด และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พื้นที่จึงมีลักษณะเป็นทั้งพื้นที่เชิงกายภาพ พื้นที่เชิงจินตนาการ และพื้นที่ที่ผู้คนใช้ชีวิตจริง (Lefebvre, 1991). เมื่อใช้กรอบนี้พิจารณาสงกรานต์ จะเห็นได้ว่าเทศกาลไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่เป็นกลาง หากพื้นที่เล่นน้ำ วัด ขบวนแห่ ลานพิธี ถนนสายท่องเที่ยว หรือแม้แต่พื้นที่ในสื่อ ล้วนถูกจัดวาง กำกับ และให้ความหมายโดยผู้มีอำนาจบางกลุ่มอยู่เสมอ ดังนั้น “สงกรานต์” จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านพิธีกรรม นโยบาย การประชาสัมพันธ์ และการจัดระเบียบเชิงสัญลักษณ์ของรัฐและสังคมอย่างต่อเนื่อง แนวคิดของ Doreen Massey ช่วยขยายความเข้าใจนี้ให้ลึกซึ้ง โดยชี้ว่าพื้นที่ไม่เคยเป็นกลาง แต่เป็นผลรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซ้อนทับกัน และเต็มไปด้วยพลวัตของอำนาจในระดับต่าง ๆ (Massey, 1994). หากพิจารณาสงกรานต์ตามกรอบนี้ จะพบว่าเทศกาลดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง “ศูนย์กลาง” กับ “ท้องถิ่น” ระหว่าง “วัฒนธรรมทางการ” กับ “วัฒนธรรมชุมชน” และระหว่าง “ประเพณี” กับ “ตลาด” มาปะทะ ประนีประนอม และต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา สงกรานต์ในเชียงใหม่ ย่อมมิได้มีความหมายเหมือนสงกรานต์ในชุมชนมอญบางกระดี่ หรือสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออก เพราะแต่ละพื้นที่ต่างมีผู้กระทำการทางสังคมที่สร้าง “ภูมิศาสตร์ของความหมาย” ของตนขึ้นมาอย่างเฉพาะเจาะจง (Massey, 1994; Anantato, 2019; Nisaisat & Jaruworn, 2023)

ในมิติทางวัฒนธรรม สงกรานต์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการผลิตและถ่ายทอดความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทย ความกตัญญู ความสัมพันธ์ระหว่างวัย และความผูกพันระหว่างศาสนากับชีวิตประจำวัน การรดน้ำพระ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล และการกลับภูมิลำเนา ล้วนเป็นการปฏิบัติที่สร้างและตอกย้ำคุณค่าร่วมของสังคมไทยในทุกปี ประคอง นิมนานเหมินท์ อธิบายว่า ตำนานและพิธีกรรมของสงกรานต์ทำหน้าที่รองรับโครงสร้างความหมายของเทศกาล ทำให้ประเพณีนี้เชื่อมโยงเวลา ศีลธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น (ประคอง นิมนานเหมินท์, 2547). ในทำนองเดียวกัน UNESCO ได้ขึ้นทะเบียน “Songkran in Thailand, traditional Thai New Year festival” เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติในปี 2023 โดยย้ำถึงบทบาทของสงกรานต์ในฐานะประเพณีที่ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ชุมชน และการส่งต่อมรดกวัฒนธรรมระหว่างรุ่น (UNESCO, 2023) อย่างไรก็ตาม หากมองลึกไปกว่านั้น

สงกรานต์มีได้เป็นเพียงพื้นที่วัฒนธรรม แต่เป็น “พื้นที่การเมือง” ด้วย เพราะทุกการกำหนด ความหมายของประเพณีล้วนสัมพันธ์กับการใช้อำนาจเชิงสัญลักษณ์และการจัดระเบียบทางสังคม Pierre Bourdieu ชี้ว่าอำนาจเชิงสัญลักษณ์ทำงานผ่านการทำให้บางความหมาย บางรสนิยม และ บางแบบแผน ถูกมองว่าเป็นสิ่งปกติ เหมาะสม และควรยอมรับ (Bourdieu, 1991). เมื่อประยุกต์กับ สงกรานต์ จะเห็นได้ว่า การนิยามว่า “สงกรานต์ที่ดีงาม” ควรเป็นอย่างไร ใครควรเล่นน้ำแบบไหน ใช้ พื้นที่ใด แต่งกายอย่างไร หรือประเพณีแบบใดจึงถือว่า “ถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย” ล้วนเป็น กระบวนการทางอำนาจทั้งสิ้น เพราะเป็นการตัดสินคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านกรอบคิดของผู้มีอำนาจ นำทางสังคม งานของ Ploysri Porananond ทำให้เห็นมิติทางการเมืองของสงกรานต์อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการศึกษาขบวน “ดำหัว” ในเชียงใหม่ ซึ่งพบว่าขบวนพิธีดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการแสดง ความเคารพตามจารีต แต่ถูกประดิษฐ์และใช้เพื่อวาระทางการเมืองของกลุ่มอำนาจในท้องถิ่นมาตั้งแต่ ปี 1964 ทั้งยังกลายเป็นพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่รัฐและชนชั้นนำใหม่ใช้แสดงอำนาจและสร้างความชอบธรรม ในที่สาธารณะ Porananond ชี้ว่าการจัดขบวน การระดมการมีส่วนร่วม และการทำให้พิธีกรรม กลายเป็นงานสาธารณะขนาดใหญ่ สะท้อนถึงการใช้อำนาจของรัฐเหนือชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็น รูปธรรม (Porananond, 2014). ข้อค้นพบนี้สำคัญมาก เพราะทำให้เห็นว่าสงกรานต์ไม่ใช่เพียงการ สืบทอดวัฒนธรรม แต่เป็นเวทีที่รัฐและชนชั้นนำสามารถใช้ประเพณีเป็นเครื่องมือทางการเมืองได้ อย่างแนบเนียน

มิติทางการเมืองของสงกรานต์ยังปรากฏผ่านความสัมพันธ์ระหว่างเทศกาล การท่องเที่ยว และทุนด้วย งานของ Porananond อีกชิ้นหนึ่งว่าด้วยเจดีย์ทรายในเชียงใหม่เสนอว่า เมื่อสงกรานต์ ถูกผูกเข้ากับเศรษฐกิจการท่องเที่ยว พื้นที่พิธีกรรมก็แปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่แสดงทางวัฒนธรรมเพื่อการ บริโภคมากขึ้น กระบวนการดังกล่าวมิได้ทำให้ประเพณีหายไป แต่ทำให้ความหมายดั้งเดิมถูกจัดวาง ใหม่ภายใต้ตรรกะของตลาดและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Porananond, 2015). ในทำนองเดียวกัน การศึกษาของ Montira Intason, Willem Coetzee และ Craig Lee ชี้ว่าสงกรานต์ในพื้นที่ท่องเที่ยว อย่างกรุงเทพฯ ต้องเผชิญกับการกำกับควบคุมเรื่องการใช้น้ำ การรณรงค์การประหยัดน้ำ และ ข้อจำกัดเชิงนโยบาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลมิได้เป็นเพียงการเฉลิมฉลอง แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐและ สาธารณะเข้ามาต่อรองเรื่องทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมสาธารณะร่วมกัน (Intason, Coetzee, & Lee, 2021) อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ สงกรานต์ในฐานะพื้นที่การเมืองมิได้มีเพียงการ ครอบงำจากเบื้องบน แต่ยังเป็นพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์และการต่อรองจากเบื้องล่างด้วย งาน ของ Warisara Anantato แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมอญบางกระดี่ใช้สงกรานต์เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อ ประกาศอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญต่อสังคมเมืองกรุงเทพฯ ผ่านพิธีกรรม การแต่งกาย และการจัด กิจกรรมของชุมชน (Anantato, 2019). ส่วนงานของ Chonthicha Nisaisat และ Poramin Jaruworn พบว่า สงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกเป็นผลของการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่ สัมพันธ์กับบริบทท้องถิ่น การท่องเที่ยว และการสร้างภาพลักษณ์พื้นที่อย่างใกล้ชิด (Nisaisat &

Jaruworn, 2023). งานทั้งสองชิ้นช่วยยืนยันว่า สงกรานต์เป็นพื้นที่ที่ชุมชนมิได้เป็นเพียงผู้รับนโยบายของรัฐ แต่ยังมีศักยภาพในการสร้างความหมายใหม่และกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคมไทยร่วมสมัยด้วย กล่าวโดยสรุป สงกรานต์ในสังคมไทยควรถูกทำความเข้าใจในฐานะ “พื้นที่วัฒนธรรม” และ “พื้นที่การเมือง” พร้อมกัน เพราะเทศกาลนี้เป็นทั้งพื้นที่แห่งการอ้างคุณค่าทางสังคม การผลิตอัตลักษณ์ การส่งต่อความทรงจำร่วม และในเวลาเดียวกันก็เป็นพื้นที่ของการใช้อำนาจ การกำกับควบคุม การสร้างความชอบธรรม และการต่อรองของกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ การอ่านสงกรานต์ผ่านมุมมองเช่นนี้จะช่วยเปิดเผยให้เห็นว่า ประเพณีมิได้เป็นสิ่งคงที่หรือเป็นกลาง แต่เป็นพื้นที่ที่มีชีวิตซึ่งสะท้อนพลวัตของรัฐ สังคม วัฒนธรรม และอำนาจในสังคมไทยอย่างลุ่มลึก (Lefebvre, 1991; Bourdieu, 1991; Porananond, 2014; UNESCO, 2023)

การผลิตซ้ำอำนาจผ่านประเพณีสงกรานต์

หากพิจารณาประเพณีสงกรานต์จากมุมมองรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ จะพบว่าสงกรานต์มิได้ทำหน้าที่เพียงสืบทอดมรดกวัฒนธรรม หากยังเป็นกลไกสำคัญของการผลิตซ้ำอำนาจ ในสังคมไทยด้วย คำว่า “การผลิตซ้ำอำนาจ” ในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่อำนาจเดิมได้รับการยืนยัน ตอกย้ำ และทำให้ดูเป็นธรรมชาติผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีกรรม สัญลักษณ์ และวาทกรรมสาธารณะ จนผู้คนในสังคมยอมรับโดยแทบไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังอยู่ภายใต้การจัดระเบียบหรือการกำกับควบคุมจากโครงสร้างอำนาจบางรูปแบบ (Bourdieu, 1991; Gramsci, 1971; Foucault, 1977) ในมิติหนึ่ง แนวคิดของ Antonio Gramsci ช่วยอธิบายได้ชัดว่าอำนาจในสังคมไม่ได้ดำรงอยู่เพียงผ่านการบังคับของรัฐ แต่ยังดำรงอยู่ผ่าน hegemony หรืออำนาจนำ ซึ่งทำให้ชนชั้นหรือกลุ่มผู้มีอำนาจสามารถทำให้ค่านิยม ความเชื่อ และระเบียบบางอย่างกลายเป็น “สามัญสำนึก” ของสังคม (Gramsci, 1971). หากประยุกต์กับกรณีสงกรานต์ จะเห็นว่าเทศกาลนี้เป็นพื้นที่ซึ่งความหมายของ “ความเป็นไทย” “ความกตัญญู” “ความเหมาะสม” และ “ความเรียบร้อย” ถูกผลิตและทำซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านพิธีกรรม เช่น การรดน้ำดำหัว การสงฆ์น้ำพระ และการรณรงค์สงกรานต์แบบไทยที่ดึงมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้มาได้เป็นกลาง เพราะเป็นการกำหนดว่าแบบแผนใดควรได้รับการยกย่องว่าเป็นวัฒนธรรมแท้ และแบบแผนใดควรถูกกีดกันออกไปว่าไม่เหมาะสมหรือไม่พึงประสงค์ ในอีกมิติหนึ่ง Pierre Bourdieu อธิบายว่าอำนาจเชิงสัญลักษณ์ทำงานผ่านการทำให้ผู้คนยอมรับการจัดลำดับทางสังคมบางอย่างในฐานะสิ่งปกติ อำนาจลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องใช้กำลังโดยตรง แต่แฝงอยู่ในภาษา พิธีกรรม รสนิยม และการรับรองคุณค่าทางวัฒนธรรม (Bourdieu, 1991). เมื่ออ่านสงกรานต์ผ่านกรอบนี้จะเห็นว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ในเทศกาลมิได้เพียงสื่อสารความเคารพหรือความสัมพันธ์ทางครอบครัวเท่านั้น แต่ยังตอกย้ำโครงสร้างเชิงลำดับชั้นในสังคมไทยด้วย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ประชาชนกับผู้นำท้องถิ่น หรือชุมชนกับรัฐ การรดน้ำขอพรและการแสดงความนอบน้อมในที่สาธารณะจึงมิใช่แค่การแสดงออกเชิงวัฒนธรรม หากเป็นการทำให้ระเบียบเชิงอำนาจในสังคมดำรง

อยู่ต่อไปอย่างละมุนละม่อมและได้รับการยอมรับร่วมกัน ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Michel Foucault ที่เสนอว่าอำนาจสมัยใหม่ไม่ได้ทำงานผ่านการลงโทษแบบรุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่ทำงานผ่านการกำกับพฤติกรรม การควบคุมร่างกาย การจัดระเบียบเวลา และการทำให้ปัจเจกเฝ้าระวังตนเองอยู่เสมอ (Foucault, 1977). ในกรณีสงครามนี้ อำนาจลักษณะนี้ปรากฏอย่างชัดเจนผ่าน การกำหนดกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะ การควบคุมเวลาเล่นน้ำ การห้ามพฤติกรรมบางอย่าง การกำกับการแต่งกาย การควบคุมการใช้น้ำและการดื่มแอลกอฮอล์ ตลอดจนการใช้มาตรการความปลอดภัยและการรณรงค์เชิงศีลธรรมเพื่อทำให้ประชาชนปฏิบัติตาม “แบบแผนที่เหมาะสม” ของ เทศกาล สงกรานต์จึงเป็นพื้นที่ที่อำนาจเชิงวินัยของรัฐแทรกซึมเข้ามาในชีวิตประจำวันอย่างเด่นชัด แม้ในห้วงเวลาที่ถูกนำเสนอว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความสนุกและเสรีภาพก็ตาม

เมื่อพิจารณาจากกรณีศึกษาเชิงประจักษ์ งานของ Ploysri Porananond เรื่องขบวน “ดำหัว” ในเทศกาลสงกรานต์ชี้ให้เห็นชัดว่า พิธีกรรมสามารถถูกใช้เป็นกลไกของอำนาจได้อย่างไร Porananond พบว่าขบวนดำหัวในเชียงใหม่มิได้เป็นเพียงพิธีเคารพผู้ใหญ่ตามจารีตเท่านั้น แต่ถูกประดิษฐ์และพัฒนาให้เป็นพิธีสาธารณะที่เชื่อมโยงกับวาระทางการเมืองของท้องถิ่นและรัฐ โดยเฉพาะการสร้างความปลอดภัยและการแสดงบทบาทนำของผู้มีอำนาจในพื้นที่ (Porananond, 2014). ในแง่นี้ สงกรานต์จึงกลายเป็นเวทีที่อำนาจทางการเมืองสวมบทบาทผ่านวัฒนธรรม และทำให้ การครอบงำดูเสมือนเป็นการอุปถัมภ์หรือการอ้างประเพณีอันดีงามของสังคม การผลิตซ้ำอำนาจผ่าน สงกรานต์ยังดำเนินไปผ่านกระบวนการทำให้ประเพณีกลายเป็น สินค้าวัฒนธรรม ด้วย ปุรินทร์ นาคสิงห์ และอังกร หงส์คณานุเคราะห์ ศึกษาการทำให้สงกรานต์กรุงเทพฯ กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมใน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และพบว่า ความหมายของเทศกาลได้เคลื่อนจากพิธีกรรมแบบชุมชนไปสู่ กิจกรรมเชิงพาณิชย์และการบริโภคในพื้นที่อย่างสลับและสยামสแควร์อย่างเด่นชัด (นาคสิงห์ & หงส์คณานุเคราะห์, 2561). กระบวนการนี้มีได้เป็นเพียงการเปลี่ยนรูปของวัฒนธรรม แต่ยังเป็นการจัดสรรอำนาจในการนิยามว่า “สงกรานต์ที่ขายได้” ควรมีหน้าตาแบบใด ใครเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการจัดงาน และพื้นที่ใดถูกยกให้เป็นพื้นที่กลางของการแสดงความเป็นไทยในเชิงตลาด กล่าวอีกนัยหนึ่ง การทำให้สงกรานต์เป็นสินค้า คือการย้ายอำนาจจากชุมชนและพิธีกรรมดั้งเดิมไปสู่รัฐ ผู้จัดงาน ภาคทุน และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบของ Montira Intason และคณะยังสนับสนุนภาพนี้ให้ชัดขึ้น งานของพวกเขาศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทศกาลสงกรานต์ การท่องเที่ยว และกิจกรรมเชิงพาณิชย์ และเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมสำคัญ เช่น การสาดน้ำ การรดน้ำดำหัว และการก่อเจดีย์ทราย เป็นผลจากการเข้ามาของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและตรรกะเชิงพาณิชย์ ซึ่งทั้งร่วมสร้างและบางครั้งก็ทำลายความหมายเดิมของเทศกาล (Intason, Coetzee, & Lee, 2021). ประเด็นนี้สำคัญในทางรัฐศาสตร์ เพราะชี้ว่าการผลิตซ้ำอำนาจมิได้มาจากรัฐฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการร่วมมือหรือเกื้อหนุนกันระหว่างรัฐ ตลาด และวาทกรรมสาธารณะที่ทำให้คนยอมรับ การแปรรูปวัฒนธรรมเป็นเรื่องปกติ ในช่วงหลัง การผลักดันสงกรานต์ในฐานะ soft power ของไทย

ยังทำให้ประเด็นการผลิตซ้ำอำนาจมีความเข้มข้นขึ้น งานของ Nithikittikarn Hemsuwan และคณะเสนอว่า สงครามวัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือ soft power เพื่อการตลาดการท่องเที่ยวไทย แต่การใช้ศักยภาพดังกล่าวให้เกิดผลจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบเชิงกลยุทธ์ การบูรณาการภาครัฐ เอกชน และการจัดการภาพลักษณ์เทศกาลให้สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Hemsuwan et al., 2025). แม้ข้อเสนอนี้จะอยู่ในกรอบการพัฒนาเศรษฐกิจและการสื่อสารภาพลักษณ์ชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สะท้อนว่า รัฐสามารถใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างอำนาจเชิงนโยบายและความชอบธรรมของตนในเวทีสาธารณะได้อย่างแนบเนียนมากขึ้น

อย่างไรก็ดี การผลิตซ้ำอำนาจผ่านสงครามไม่ได้หมายความว่าประชาชนหรือชุมชนไม่มีพื้นที่ต่อรอง ตรงกันข้าม งานของ Warisara Anantato และ Chonthicha Nisaisat กับ Poramin Jaruworn แสดงให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ยังใช้สงครามเป็นเครื่องมือในการประกาศอัตลักษณ์ของตน สร้างพื้นที่การรับรู้ใหม่ และต่อรองกับนิยามแบบรวมศูนย์ของรัฐและตลาด (Anantato, 2019; Nisaisat & Jaruworn, 2023). ดังนั้น การผลิตซ้ำอำนาจในสงครามจึงไม่ใช่กระบวนการทางเดียว หากเป็นพลวัตที่มีทั้งการครอบงำ การยอมรับ การปรับตัว และการต่อรองซ้อนทับกันอยู่เสมอ โดยสรุป ประเพณีสงครามเป็นตัวอย่างสำคัญของการที่วัฒนธรรมทำหน้าที่มากกว่าการอนุรักษ์อดีต แต่เป็นกลไกที่ช่วยให้ระเบียบเชิงอำนาจดำรงอยู่ต่อไปในปัจจุบัน ผ่านพิธีกรรม ความทรงจำร่วม การกำกับพฤติกรรม การทำให้เป็นสินค้า และการใช้นโยบายวัฒนธรรมในระดับรัฐ การมองสงครามในลักษณะนี้ทำให้เห็นว่าอำนาจมิได้อยู่แยกจากวัฒนธรรม หากฝังตัวอยู่ในวิธีที่สังคมเฉลิมฉลอง ระลึกถึง และให้คุณค่ากับประเพณีเอง และนั่นเองคือเหตุผลที่สงครามควรถูกศึกษาในฐานะสนามของการผลิตซ้ำอำนาจและความชอบธรรมอย่างจริงจังในทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Bourdieu, 1991; Foucault, 1977; Porananond, 2014; Hemsuwan et al., 2025)

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชุมชน และท้องถิ่น

ประเพณีสงครามในสังคมไทยไม่อาจอธิบายได้อย่างครบถ้วน หากมองเพียงในระดับพิธีกรรมหรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมของประชาชนเท่านั้น เพราะในความเป็นจริง สงครามเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การประสานผลประโยชน์ และการต่อรองเชิงสัญลักษณ์ระหว่าง รัฐ ชุมชน และท้องถิ่น อย่างชัดเจน กล่าวคือ รัฐมิได้เป็นเพียงผู้กำกับดูแลเทศกาล ส่วนชุมชนมิได้เป็นเพียงผู้สืบทอดประเพณี และท้องถิ่นก็มิได้ทำหน้าที่เป็นเวทีรองรับกิจกรรมเท่านั้น หากทั้งสามฝ่ายต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความหมาย รูปแบบ และทิศทางของสงครามในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2023; Huang, 2024) ในระดับรัฐ สงครามได้รับการผลักดันให้มีสถานะเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและทรัพยากรเชิงนโยบายที่สามารถใช้สร้างภาพลักษณ์ประเทศ ส่งเสริมการท่องเที่ยว และขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ งานของ S. Huang

ชี้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายของรัฐไทยได้ทำให้สงกรานต์เคลื่อนจากเทศกาลที่เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวภายในประเทศ ไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ soft power ที่มุ่งยกระดับเทศกาลท้องถิ่นให้มีความหมายในเวทีโลกมากขึ้น (Huang, 2024). แนวโน้มเช่นนี้สะท้อนว่ารัฐมิได้เพียง “สนับสนุน” สงกรานต์ แต่มีบทบาทในการคัดเลือก ยกระดับ และจัดวางความหมายของประเพณีให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของตนเอง

ในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่นยังคงเป็นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของสงกรานต์ เพราะเป็นผู้รักษาพิธีกรรม ความทรงจำ และแบบแผนปฏิบัติที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น หากไม่มีการมีส่วนร่วมของครอบครัว วัด ผู้อาวุโส และกลุ่มวัฒนธรรมในชุมชน สงกรานต์ย่อมเหลือเพียงงานอีเวนต์สาธารณะที่ขาดรากทางสังคมและจิตวิญญาณ งานของ Warisara Anantato แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมอญบางกระดี่ใช้ประเพณีสงกรานต์เป็น “พื้นที่สังคม” สำหรับการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ผ่านพิธีกรรม การแต่งกาย ภาษา และกิจกรรมชุมชน ซึ่งทำให้ประเพณีไม่ได้เป็นเพียงมรดกตกทอด แต่เป็นกลไกการประกาศตัวตนและการรักษาความต่อเนื่องของกลุ่มในบริบทเมืองสมัยใหม่ (Anantato, 2019). ข้อค้นพบนี้ชี้ว่าชุมชนมิใช่เพียงผู้รับนโยบายจากรัฐ หากยังเป็นผู้สร้างความหมายจากฐานล่างและสามารถใช้สงกรานต์เป็นพื้นที่ต่อรองทางวัฒนธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ ความสำคัญของท้องถิ่นยังปรากฏเด่นชัดในกรณีของเทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่ง Chonthicha Nisaisat และ Poramin Jaruworn พบว่า เทศกาลดังกล่าวมิได้ดำรงอยู่ในฐานะประเพณีดั้งเดิมที่หยุดนิ่ง หากเป็นผลของการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่ดึงเอาพิธีกรรม ความเชื่อ การละเล่น และทรัพยากรเชิงสัญลักษณ์ของท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อการท่องเที่ยวและการนำเสนออัตลักษณ์ของพื้นที่ (Nisaisat & Jaruworn, 2023). กรณีนี้สะท้อนว่า “ท้องถิ่น” ไม่ใช่เพียงหน่วยพื้นที่ทางการปกครอง แต่เป็นสนามปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่ผู้คนในพื้นที่สามารถประยุกต์ประเพณีให้ตอบสนองต่อบริบทใหม่ ๆ ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณ์เชิงพื้นที่ได้พร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชุมชน และท้องถิ่นมิได้เป็นไปอย่างราบรื่นเสมอไป หากมีทั้งความร่วมมือและความตึงเครียดแทรกอยู่ตลอดเวลา รัฐต้องการจัดระเบียบและทำให้สงกรานต์สามารถสื่อสารภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ได้ในระดับชาติ ขณะที่ชุมชนจำนวนมากต้องการคงสาระัตถะของประเพณีเฉพาะถิ่นไว้ และท้องถิ่นเองก็พยายามหาจุดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา งานของ Ploysri Porananond เกี่ยวกับขบวนคำห้วนในเชียงใหม่ชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมท้องถิ่นสามารถถูกยกขึ้นเป็นพื้นที่สาธารณะและเชื่อมโยงกับวาระทางการเมืองของรัฐและชนชั้นนำได้ โดยการจัดระเบียบเทศกาลในลักษณะนี้ช่วยให้รัฐเข้าไปมีบทบาทในประเพณีมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้ท้องถิ่นต้องปรับรูปแบบของพิธีกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับสายตาของผู้ชมภายนอกและกลไกการจัดงานสมัยใหม่ (Porananond, 2014)

กรณีของสงกรานต์พระประแดงยิ่งทำให้เห็นพลวัตนี้อย่างเด่นชัด สรรเกียรติกุล เจริญศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงกรานต์พระประแดงและพบว่า เทศกาลดังกล่าวมีรากฐานจากความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวมอญ แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็ต้องเผชิญกับปฏิสัมพันธ์ของความ

หลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ งานวิจัยชี้ว่าการดำรงอยู่ของสงกรานต์พระประแดง จำเป็นต้องพึ่งพาการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีสสารัตถะ เพื่อให้ประเพณีคงอยู่ได้ท่ามกลางแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายนอก (สรรเกียรติกุล เจริญ, 2557) ประเด็นนี้ บ่งชี้ว่า ท้องถิ่นมิได้เป็นเพียงผู้สืบสานวัฒนธรรม หากยังต้องทำหน้าที่ “บริหารความเปลี่ยนแปลง” ระหว่างการรักษาเอกลักษณ์กับการปรับตัวสู่โลกสมัยใหม่ด้วย ในระดับการบริหารจัดการร่วมสมัย บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญมากขึ้นอย่างชัดเจน หลักฐานจากหนังสือเวียน และแนวทางการจัดงานสงกรานต์สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปี 2568–2569 แสดงให้เห็นว่ารัฐส่วนกลางไม่ได้เพียงประกาศคุณค่าของสงกรานต์ในเชิงนโยบาย แต่ยังพยายามกำกับรูปแบบการจัดงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการสืบสานวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และมาตรการด้านความปลอดภัยไปพร้อมกัน (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร, 2568; องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, 2569) สิ่งนี้สะท้อนว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับท้องถิ่นใน เทศกาลสงกรานต์มิใช่ความสัมพันธ์แบบบนลงล่างอย่างเดียว หากเป็นระบบกำกับร่วมที่รัฐกำหนด กรอบใหญ่ ขณะที่ท้องถิ่นนำไปปรับใช้ตามบริบทของพื้นที่ตน ในทางสังคมศาสตร์ ประเด็นนี้อาจ กล่าวได้ว่า สงกรานต์เป็นพื้นที่ของ การร่วมผลิตวัฒนธรรม ระหว่างรัฐ ชุมชน และท้องถิ่น รัฐให้ ทรัพยากร ความชอบธรรม และกรอบนโยบาย ชุมชนให้ความหมาย ความทรงจำ และการมีส่วนร่วม ท้องถิ่นทำหน้าที่เชื่อมระหว่างสองฝ่ายด้วยการแปลงนโยบายให้เข้ากับวิถีชีวิตจริงของผู้คน แต่ใน ขณะเดียวกัน ความร่วมมือนี้ก็มาพร้อมกับการแข่งขันกันกำหนดว่า “สงกรานต์ที่แท้” ควรเป็นแบบใด ใครควรเป็นผู้แทนของวัฒนธรรมท้องถิ่น และผลประโยชน์จากเทศกาลควรถูกกระจายอย่างไร งาน ของ Intason, Coetzee และ Lee ชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงของเทศกาลภายใต้อิทธิพลการท่องเที่ยว และกิจกรรมเชิงพาณิชย์ ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายต้องเข้ามาเจรจาและจัดสมดุลใหม่อยู่ เสมอ (Intason, Coetzee, & Lee, 2021) โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชุมชน และท้องถิ่นใน ประเพณีสงกรานต์มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบพลวัต มิใช่เส้นตรงแบบผู้สั่งกับผู้ปฏิบัติ รัฐ พยายามยกระดับสงกรานต์ให้เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติและทุนเชิงนโยบาย ชุมชนพยายามรักษา ความเป็นอัตลักษณ์ และความหมายดั้งเดิมของตน ขณะที่ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่ทั้งรับ นโยบาย ปรับใช้ จัดการ และต่อรองกับบริบทจริงของพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาสงกรานต์ในมิตินี้จึงช่วย เปิดเผยให้เห็นว่า ประเพณีมิใช่เรื่องของวัฒนธรรมอย่างเดียว หากเป็นระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจ การบริหารจัดการ และการต่อรองเชิงสังคมการเมืองที่ดำเนินอยู่ในทุกระดับของสังคมไทยร่วมสมัย (Huang, 2024; Nisaisat & Jaruworn, 2023; Anantato, 2019)

สงกรานต์กับการกำกับควบคุมร่างกายและพื้นที่สาธารณะ

แม้ประเพณีสงกรานต์จะได้รับการรับรู้โดยทั่วไปว่าเป็นเทศกาลแห่งความสนุกสนาน เสรีภาพ และการปลดปล่อยจากชีวิตประจำวัน แต่หากพิจารณาอย่างลุ่มลึกในทางรัฐศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ จะพบว่าสงกรานต์มิได้เป็นเพียงช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลอง หากยังเป็นพื้นที่ที่รัฐและสถาบันสาธารณะต่าง ๆ เข้ามา กำกับควบคุมร่างกาย พฤติกรรม และการใช้พื้นที่สาธารณะ อย่างเข้มข้นด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง สงกรานต์คือช่วงเวลา “เสรีภาพ” และ “ระเบียบ” ดำรงอยู่พร้อมกัน โดยการเฉลิมฉลองในที่สาธารณะต้องอยู่ภายใต้กติกา การเฝ้าระวัง และมาตรการทางสังคมที่ถูกออกแบบมาเพื่อทำให้เทศกาลดำเนินไปในรูปแบบที่รัฐและสังคมเห็นว่า “เหมาะสม” (Foucault, 1977; Lefebvre, 1991) แนวคิดของ Michel Foucault ช่วยอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้อย่างชัดเจน เพราะ Foucault เสนอว่าอำนาจสมัยใหม่ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงผ่านการใช้อำนาจหรือการลงโทษโดยตรง หากทำงานผ่านการจัดระเบียบชีวิตประจำวัน การกำกับร่างกาย และการสร้างกลไกที่ทำให้ผู้คนควบคุมตนเองตามบรรทัดฐานของสังคม (Foucault, 1977). หากนำกรอบดังกล่าวมาพิจารณา สงกรานต์ จะเห็นว่าเทศกาลนี้มีใช้พื้นที่ไร้การควบคุม แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐและหน่วยงานต่าง ๆ พยายามกำหนดว่า ร่างกายควรเคลื่อนไหวอย่างไร เล่นน้ำได้แค่ไหน ใช้เครื่องมือแบบใด แต่งกายเพียงใด และแสดงออกต่อผู้อื่นในระดับใดจึงจะถือว่าเหมาะสม ดังนั้น ร่างกายของผู้เข้าร่วมสงกรานต์จึงกลายเป็นวัตถุแห่งการกำกับดูแลเชิงนโยบาย กฎหมาย และศีลธรรมสาธารณะไปพร้อมกัน ในเชิงพื้นที่ แนวคิดของ Henri Lefebvre ซึ่งเห็นว่าพื้นที่เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมและอำนาจ ช่วยให้เข้าใจว่า ถนน ลานกิจกรรม วัด พื้นที่ท่องเที่ยว และเขตจัดงานสงกรานต์ มิได้เป็นเพียงฉากหลังทางกายภาพของเทศกาล แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐและผู้จัดงานเข้าไปจัดระเบียบและสร้างเงื่อนไขของการใช้สอยอย่างเป็นระบบ (Lefebvre, 1991). การกำหนด “โซนเล่นน้ำ” การจำกัดเวลา การติดตั้งจุดคัดกรอง การจัดเวที การกำหนดทางเข้าออก และการใช้เจ้าหน้าที่กำกับดูแล ล้วนสะท้อนว่า พื้นที่สาธารณะในสงกรานต์เป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบเพื่อให้ความสนุกเกิดขึ้นภายใต้กรอบของการควบคุม ไม่ใช่เสรีภาพที่ไร้ขอบเขต

งานศึกษาของ Montira Intason, Willem Coetzee และ Craig Lee ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้การสาดน้ำจะถูกมองว่าเป็นหัวใจของสงกรานต์ แต่เมื่อประเทศไทยเผชิญภาวะกีดกันด้านทรัพยากรน้ำและการจัดการเมือง การเล่นน้ำในเทศกาลก็ถูกดึงเข้าสู่ระบบของ “การปฏิบัติอย่างรับผิดชอบ” มากขึ้น งานวิจัยนี้ศึกษากรณีการประหยัดน้ำในเทศกาลสงกรานต์และพบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามสร้างมาตรการและวาทกรรมใหม่เพื่อให้ประชาชนใช้น้ำอย่างพอเหมาะและตระหนักถึงผลกระทบต่อส่วนรวม (Intason, Coetzee, & Lee, 2021). ประเด็นนี้สำคัญมาก เพราะทำให้เห็นว่ารัฐมิได้เพียงควบคุมพฤติกรรมเพื่อความปลอดภัย หากยังควบคุมการใช้ร่างกายผ่านกรอบสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อทรัพยากรสาธารณะด้วย ในระดับนโยบายและการปฏิบัติจริง มาตรการที่หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดในช่วงสงกรานต์ยังสะท้อนการกำกับควบคุมร่างกายและพื้นที่สาธารณะอย่างเด่นชัด ตัวอย่างเช่น แนวทางการจัดงานสงกรานต์ของหลายพื้นที่ในช่วงปี 2568–2569 เน้นมาตรการห้ามใช้แป้ง ห้ามปืนฉีดน้ำแรงดันสูง ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และกำหนดเวลาเล่นน้ำอย่างชัดเจน เพื่อให้พื้นที่เล่นน้ำอยู่ภายใต้การดูแลด้านความ

ปลอดภัยและความเรียบร้อยของสาธารณะ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, 2569; Hfocus, 2569) มาตรการเหล่านี้สะท้อนว่า “ร่างกาย” ของผู้เข้าร่วมเทศกาลไม่ได้เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ แต่ต้องเคลื่อนไหวอยู่ในกรอบของข้อห้าม ข้อพึงปฏิบัติ และการเฝ้าระวังจากรัฐอย่างต่อเนื่อง การควบคุมดังกล่าวมิได้มีเฉพาะมิติความปลอดภัย หากยังเชื่อมโยงกับมิติศีลธรรมและสิทธิในพื้นที่สาธารณะด้วย หลักเกณฑ์และคำเตือนในช่วงสงกรานต์จากสื่อและหน่วยงานสาธารณะร่วมสมัยมักเน้นประเด็นการแต่งกายที่เหมาะสม การห้ามลวนลามทางเพศ การไม่บังคับสาดน้ำผู้ที่ไม่สมัครใจ และการงดพฤติกรรมที่อาจละเมิดสิทธิของผู้อื่น (The Straits Times, 2026; Nation Thailand, 2026) สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พื้นที่สาธารณะในช่วงสงกรานต์เป็นพื้นที่แห่งการต่อรองระหว่างเสรีภาพของการเฉลิมฉลองกับขอบเขตของสิทธิ ปลอดภัย และศีลธรรมสาธารณะ กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐไม่เพียงควบคุม “การเล่นน้ำ” แต่ควบคุมวิธีที่ร่างกายสามารถปรากฏ สัมผัส และเคลื่อนไหวต่อกันในที่สาธารณะด้วย

ในทางสังคมศาสตร์ ประเด็นนี้สามารถมองได้ว่า สงกรานต์คือพื้นที่ที่รัฐเข้ามา “ทำให้ร่างกายเป็นระเบียบ” ผ่านการสร้างกติกาสาธารณะ ในขณะที่ผู้คนจำนวนมากก็ยอมรับและปรับพฤติกรรมของตนตามกรอบดังกล่าวโดยสมัครใจในระดับหนึ่ง นี่คือรูปแบบของอำนาจเชิงวินัยที่มีได้ปรากฏในลักษณะการห้ามเพียงอย่างเดียว แต่ทำงานผ่านการรณรงค์ การประชาสัมพันธ์ ป้ายเตือน การออกแบบโซนกิจกรรม และการทำให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่าการปฏิบัติตามกติกาเป็นความรับผิดชอบของ “พลเมืองที่ดี” (Foucault, 1977; Intason et al., 2021) ด้วยเหตุนี้ การควบคุมร่างกายจึงไม่ได้แยกขาดจากการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง หากเป็นส่วนหนึ่งของการหล่อหลอมความเป็นพลเมืองภายใต้กรอบของรัฐและสังคมสมัยใหม่ ในอีกด้านหนึ่ง การกำกับพื้นที่สาธารณะในช่วงสงกรานต์ยังทำให้เกิดการแบ่งแยกเชิงพื้นที่ที่น่าสนใจ เช่น พื้นที่วัดและชุมชนที่เน้นการทำบุญ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร มักถูกให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ “ประเพณี” ขณะที่ถนนสายท่องเที่ยว ย่านเศรษฐกิจหรือโซนเล่นน้ำขนาดใหญ่ มักถูกมองเป็นพื้นที่ “บันเทิง” หรือ “ความเสี่ยง” ที่ต้องมีมาตรการควบคุมเข้มข้นกว่า การแบ่งแยกเช่นนี้ทำให้เห็นว่า พื้นที่สาธารณะไม่ได้มีสถานะเท่าเทียมกัน แต่ถูกจัดลำดับความชอบธรรมและความเสี่ยงต่างกันตามสายตาของรัฐและผู้กำกับดูแล (Lefebvre, 1991; UNESCO, 2023) กล่าวได้ว่า รัฐมิได้เพียงจัดพื้นที่เพื่อความสะดวก แต่กำหนดคุณค่าทางศีลธรรมและความชอบธรรมของพื้นที่แต่ละประเภทไปพร้อมกัน ดังนั้น สงกรานต์จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการที่เทศกาลซึ่งดูเหมือนเป็นพื้นที่แห่งการปลดปล่อย กลับเป็นพื้นที่ของการกำกับควบคุมอย่างเข้มข้นในเวลาเดียวกัน ทั้งการควบคุมร่างกายผ่านกติกา การแต่งกาย การใช้น้ำ การสัมผัสผู้อื่น และการควบคุมพื้นที่ผ่านการกำหนดโซน เวลา มาตรการ และกลไกความปลอดภัย เมื่อพิจารณาในมิตินี้ จะเห็นได้ว่า สงกรานต์มิใช่เพียงเทศกาลทางวัฒนธรรม หากเป็นสนามที่รัฐ สังคม และประชาชนร่วมกันผลิตความหมายของเสรีภาพ ระเบียบ ปลอดภัย และความเหมาะสมขึ้นใหม่ทุกปี และนั่นทำให้

สงกรานต์เป็นพื้นที่สำคัญของการเมืองในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง (Foucault, 1977; Intason et al., 2021; องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, 2569)

มิติทางเศรษฐกิจการเมืองของสงกรานต์

การพิจารณาประเพณีสงกรานต์ในมิติทางเศรษฐกิจการเมืองทำให้เห็นว่า เทศกาลนี้มีได้เป็นเพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมทางสังคม หากยังเป็น สนามของผลประโยชน์ การจัดสรรทรัพยากร การกำหนดคุณค่าทางเศรษฐกิจ และการใช้อำนาจเชิงนโยบาย อย่างเด่นชัด สงกรานต์ในสังคมไทยร่วมสมัยจึงไม่อาจแยกขาดจากระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เกี่ยว อุตสาหกรรมอีเวนต์ การตลาดเชิงวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ภาพลักษณ์ของรัฐได้อีกต่อไป งานของ Huang ชี้ว่า พัฒนาการของเทศกาลสงกรานต์ในประเทศไทยสะท้อนความพยายามสร้างสมดุลระหว่างการคงอยู่ของชนบประเพณีกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในบริบทโลกาภิวัตน์ และการขับเคลื่อนวัฒนธรรมไทยในระดับสากล (Huang, 2024) ในทางเศรษฐกิจการเมือง

ประเด็นสำคัญประการแรก คือ การที่รัฐและภาคธุรกิจร่วมกันทำให้สงกรานต์กลายเป็น ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ มากกว่าจะเป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดเท่านั้น เมื่อเทศกาล ถูกบรรจุเข้าไปในระบบการท่องเที่ยวแห่งชาติ พื้นที่ที่เคยเป็นของชุมชน วัด และครอบครัว ก็เริ่ม กลายเป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ทั้งในรูปของรายได้จากการเดินทาง การบริโภค การจัดงาน การขายสินค้า และกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ แนวโน้มนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Intason, Coetzee และ Lee ที่ระบุว่าสงกรานต์เป็นตัวอย่างของ hallmark cultural event ซึ่งกลายเป็นจุดตัดสำคัญ ระหว่างกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และกิจกรรมเชิงพาณิชย์ จนทำให้รูปแบบของพิธีกรรม หลายประการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงกดดันทางเศรษฐกิจ (Intason, Coetzee, & Lee, 2021)

ประเด็นที่สอง คือ การทำให้สงกรานต์กลายเป็น สินค้าวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของ มิติทางเศรษฐกิจการเมือง ปูรินทร์ นาคสิงห์ และอังกร หงส์ศณานุเคราะห์ เสนอว่า สงกรานต์ใน กรุงเทพฯ โดยเฉพาะในพื้นที่อย่างสีลมและสยามสแควร์ ได้เปลี่ยนสถานะจากประเพณีเชิงชุมชนไปสู่ การเป็นสินค้าวัฒนธรรมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน งานศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า สัญลักษณ์ของสงกรานต์ เช่น การสาดน้ำ ผ้าขาวม้า การแสดงพื้นถิ่น หรือบรรยากาศความเป็นไทย ถูกนำมาออกแบบใหม่ให้ตอบโจทย์การบริโภค การตลาด และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว (นาค สิงห์ & หงส์ศณานุเคราะห์, 2561) กล่าวในเชิงรัฐศาสตร์ สิ่งนี้หมายความว่าอำนาจในการนิยาม “ความเป็นสงกรานต์” มิได้อยู่กับชุมชนเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ถูกย้ายเข้าสู่มือของผู้จัดงาน ภาค ธุรกิจ และกลไกตลาดที่สามารถคัดเลือก ตัดทอน และผลิตซ้ำองค์ประกอบทางวัฒนธรรมให้กลายเป็น สิ่งที่ยั่งยืน

ประเด็นที่สาม คือ การที่สงกรานต์ถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของ ยุทธศาสตร์ soft power ของรัฐ ไทย ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนถึงการผนวกรวมวัฒนธรรมเข้ากับอำนาจเชิงนโยบายและผลประโยชน์

ทางเศรษฐกิจ งานของ Hemsuwan และคณะเสนอว่า สงครามที่มีศักยภาพสูงในการทำหน้าที่เป็น soft power เพื่อสนับสนุนการตลาดการท่องเที่ยวไทย โดยจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบกลยุทธ์ การบูรณาการระหว่างภาครัฐและเอกชน และการพัฒนาเทศกาลให้เป็นเครื่องมือสื่อสารภาพลักษณ์ของประเทศ (Hemsuwan et al., 2025) ในกรอบเศรษฐกิจการเมือง ข้อเสนอนี้มีนัยสำคัญมาก เพราะชี้ว่ารัฐมิได้เพียงอนุรักษ์ประเพณี แต่ใช้วัฒนธรรมเป็นทุนเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ กระตุ้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้งบประมาณและนโยบายด้านวัฒนธรรมของรัฐเอง

นอกจากนั้น การขยายตัวของสงครามในสถานะเทศกาลระดับเมืองและระดับโลกยังทำให้เกิดคำถามสำคัญเรื่อง การกระจายผลประโยชน์ ในระบบเศรษฐกิจการเมืองของเทศกาล กล่าวคือ แม้สงครามจะสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจจำนวนมาก แต่คำถามคือ ใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเติบโตนี้ งานของ Porananond เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมก่อเจดีย์ทรายในเชียงใหม่เสนอว่า เมื่อประเพณีเข้าไปเชื่อมกับการท่องเที่ยวและตลาด ความหมายเชิงพิธีกรรมย่อมถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการบริโภคของผู้มาเยือน และการแสดงออกทางวัฒนธรรมก็ถูกจัดระบบใหม่ให้เหมาะกับการนำเสนอในพื้นที่เศรษฐกิจการท่องเที่ยว (Porananond, 2015). นั่นหมายความว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากเทศกาลอาจไม่ได้ย้อนกลับไปสู่ชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรงเสมอไป แต่กลับถูกดูดซับเข้าสู่ระบบธุรกิจการท่องเที่ยวและกลไกการจัดงานขนาดใหญ่ที่มีอำนาจสูงกว่า ในแง่นี้ สงครามจึงเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์แบบซ้อนทับระหว่าง ทุน วัฒนธรรม และอำนาจรัฐ รัฐมีบทบาทในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน กรอบนโยบาย และความชอบธรรมของเทศกาล ขณะที่ภาคธุรกิจมีบทบาทในการแปรูปประเพณีให้เป็นประสบการณ์ที่บริโภคได้ ส่วนชุมชนและท้องถิ่นต้องปรับตัวเพื่อรักษาสถานะของตนในระบบใหม่นี้ Huang อธิบายว่า แม้การเน้นประโยชน์เชิงพาณิชย์อาจส่งผลให้คุณค่าเชิงวัฒนธรรมบางด้านของสงครามลดทอนลง แต่การเปิดรับนักท่องเที่ยวและการทำให้เทศกาลมีความเป็นสากลมากขึ้น ก็มีส่วนช่วยทำให้เกิดการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้วย (Huang, 2024) ข้อสังเกตนี้ชี้ว่ามิติทางเศรษฐกิจการเมืองของสงครามมิใช่เพียงเรื่องของการครอบงำโดยตลาด หากยังมีด้านของโอกาส การต่อรอง และการสร้างพื้นที่ใหม่ให้แก่ท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสงครามมิได้กระจายอย่างเท่าเทียมกันในทุกพื้นที่ งานของสรรเกียรติกุล เจริญ ว่าด้วยสงครามพระประแดงแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของประเพณีภายใต้โลกาภิวัตน์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ท้องถิ่นต้องรับมือกับแรงกดดันจากภายนอกมากขึ้น ทั้งในเรื่องการจัดการ วัฒนธรรม การนำเสนออัตลักษณ์ และการคงสาระัตถะของประเพณีดั้งเดิม (สรรเกียรติกุล เจริญ, 2557) ในแง่นี้ เศรษฐกิจการเมืองของสงครามมิได้หมายถึงเพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่รวมถึงภาระในการจัดการ ความเสี่ยงของการสูญเสียอำนาจในการนิยามวัฒนธรรม และการแข่งขันกันระหว่างท้องถิ่นเพื่อดึงดูดทรัพยากรและความสนใจจากรัฐและนักท่องเที่ยวด้วย อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ

การทำให้สงกรานต์เป็นเทศกาลขนาดใหญ่ระดับชาติหรือระดับนานาชาติ มักนำไปสู่การจัดลำดับคุณค่าของพื้นที่และรูปแบบวัฒนธรรมบางประเภทมากกว่าประเภทอื่น พื้นที่เมืองใหญ่หรือแหล่งท่องเที่ยวสำคัญมักได้รับงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และการลงทุนมากกว่า ขณะที่สงกรานต์ในชุมชนขนาดเล็กอาจถูกลดทอนให้เป็นเพียง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ที่มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ แต่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจต่ำกว่า ตรงจุดนี้ เศรษฐกิจการเมืองของสงกรานต์จึงเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับคำถามเรื่อง การจัดสรรทรัพยากร ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ และอำนาจในการกำหนดคุณค่าทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงเรื่องราวได้รวมของเทศกาลเท่านั้น (Intason et al., 2021; นาคสิงห์ & หงส์คณานุเคราะห์, 2561) กล่าวโดยสรุป มิติทางเศรษฐกิจการเมืองของสงกรานต์ทำให้เห็นว่าเทศกาลนี้เป็นมากกว่าพื้นที่ของความเชื่อและการเฉลิมฉลอง หากเป็นเวทีที่รัฐ ทุน และสังคมเข้ามาแข่งขันกัน กำหนดคุณค่าของวัฒนธรรม จัดสรรผลประโยชน์ และสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการทางเศรษฐกิจและการเมืองของตน สงกรานต์จึงเป็นกรณีศึกษาสำคัญของการที่วัฒนธรรมถูกทำให้เป็นทุน ถูกทำให้เป็นสินค้า และถูกนำไปใช้เป็นทรัพยากรเชิงนโยบายในโลกสมัยใหม่ การทำความเข้าใจสงกรานต์ในมิตินี้จะช่วยให้เห็นพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม อำนาจรัฐ ตลาด และชุมชน ได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น (Huang, 2024; Hemsuwan et al., 2025; Porananond, 2015)

บทวิเคราะห์

เมื่อพิจารณางานวิชาการว่าด้วยสงกรานต์ในมิติรัฐศาสตร์ไทยอย่างรอบด้าน จะเห็นได้ชัดว่าจุดแข็งสำคัญของการศึกษาชุดนี้คือการขยับกรอบมองจาก “ประเพณี” ไปสู่ “สนามทางอำนาจ” กล่าวคือ สงกรานต์มิได้ถูกทำความเข้าใจเพียงในฐานะเทศกาลแห่งความสุขหรือมรดกวัฒนธรรม หากถูกวางให้เป็นพื้นที่ซึ่งรัฐ ชุมชน ท้องถิ่น และทุนเข้ามาร่วมกันกำหนดความหมายและผลประโยชน์ งานลักษณะนี้จึงมีคุณูปการทางวิชาการอย่างมาก เพราะช่วยรื้อถอนมุมมองแบบโรแมนติคที่มองประเพณีเป็นสิ่งบริสุทธิ์ ไร้ความขัดแย้ง และอยู่นอกการเมือง ทั้งที่ในความเป็นจริง สงกรานต์เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบพื้นที่สาธารณะ การกำกับร่างกาย การสร้างอัตลักษณ์ชาติ และการผลิตซ้ำความชอบธรรมของรัฐอย่างเข้มข้น อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่ยังมีแนวโน้มอธิบายสงกรานต์ผ่านกรอบ “รัฐครอบงำ-ชุมชนถูกกระทำ” มากเกินไป จนอาจทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อนของการต่อรองในระดับปฏิบัติการจริง กล่าวคือแม้รัฐจะมีบทบาทสูงในการกำหนดกรอบของเทศกาล ทั้งในเชิงนโยบาย การท่องเที่ยว และ soft power แต่ชุมชนและท้องถิ่นก็ไม่ได้อยู่ในฐานะผู้รับอย่างเฉื่อยชาเสมอไป งานของ Anantato และ Nisaisat กับ Jaruworn กลับชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์และท้องถิ่นจำนวนมากยังใช้สงกรานต์เป็นพื้นที่ประกาศตัวตน รักษาความทรงจำ และผลิตความหมายใหม่ของประเพณีตามบริบทของตนเองได้อย่างมีนัยสำคัญ (Anantato, 2019; Nisaisat & Jaruworn, 2023). เพราะฉะนั้น การอ่านสงกรานต์อย่างแม่นยำจึงควรระวังไม่ให้ตกอยู่ในกรอบอธิบายแบบโครงสร้างนิยมที่ทำให้ประชาชนดูไร้อำนาจเกินจริง

มีงานวิชาการจำนวนมากไม่น้อยมักตั้งต้นจากสมมติฐานว่า “ความเปลี่ยนแปลงเชิงพาณิชย์” เป็นภัยคุกคามต่อสารัตถะของประเพณี ซึ่งแม้จะมีส่วนจริง แต่หากยึดกรอบนี้มากเกินไป ก็อาจพลาดการอธิบายว่าสงกรานต์ในโลกสมัยใหม่ดำรงอยู่ได้ก็เพราะความสามารถในการปรับตัวเช่นกัน Huang และ Hemsuwan กับคณะ ชี้ตรงกันว่า สงกรานต์ในปัจจุบันดำรงอยู่ในโครงสร้างที่รัฐต้องพึ่งพาพลังทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการสื่อสารภาพลักษณ์ประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Huang, 2024; Hemsuwan et al., 2025). คำถามทางวิชาการที่ลึกกว่าการบอกว่า “ตลาดทำลายประเพณี” จึงควรเป็นว่า ภายใต้เงื่อนไขตลาดและรัฐเช่นนี้ ชุมชนยังสามารถรักษาอำนาจในการนิยามตนเองได้มากน้อยเพียงใด และรูปแบบใดของการปรับตัวที่ยังคงสารัตถะทางวัฒนธรรมไว้ได้จริง ในเชิงทฤษฎี งานกลุ่มนี้มีศักยภาพสูงมากเมื่อเชื่อมกับกรอบของ Gramsci, Bourdieu และ Foucault เพราะช่วยอธิบายได้ว่า สงกรานต์มิได้เป็นเพียงวัฒนธรรมที่ถูกทำให้เป็นสินค้า แต่เป็นกระบวนการที่อำนาจนำทำงานผ่านความสมัครใจ อำนาจเชิงสัญลักษณ์ทำงานผ่านการนิยามความเหมาะสม และอำนาจเชิงวินัยทำงานผ่านการกำกับพื้นที่และร่างกาย (Bourdieu, 1991; Foucault, 1977; Gramsci, 1971). นี่คือนวัตกรรมที่ทำให้งานศึกษาเรื่องสงกรานต์มีคุณค่าทางรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง เพราะเผยให้เห็นว่าเทศกาลซึ่งดูเหมือน “ไร้พิษภัย” แท้จริงแล้วเป็นพื้นที่ที่รัฐ สังคม และตลาดร่วมกันสร้างระเบียบทางอำนาจขึ้นใหม่ทุกปี กล่าวโดยสรุป งานวิชาการเรื่องสงกรานต์ในมิติรัฐศาสตร์ไทยมีคุณูปการสำคัญในการเปิดพื้นที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม อำนาจ และเศรษฐกิจการเมือง แต่ความก้าวหน้าต่อไปของการศึกษาประเด็นนี้ควรขยับจากการมองเพียง “การครอบงำ” ไปสู่การวิเคราะห์ “การต่อรองเชิงซ้อน” ระหว่างรัฐ ตลาด ชุมชน และท้องถิ่นให้มากขึ้น เพราะในพื้นที่ทับซ้อนนี้เองที่ทำให้สงกรานต์ยังคงเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรม สนามการเมือง และพื้นที่แห่งการแย่งชิงความหมายของสังคมไทยร่วมสมัยอย่างแท้จริง

บทสรุป

ข้อค้นพบจากการพิจารณาสงกรานต์ในมิติรัฐศาสตร์ไทยสะท้อนอย่างชัดเจนว่า ประเพณีมิได้เป็นเพียงพื้นที่ของการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม หากเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงอำนาจวัฒนธรรม และเศรษฐกิจการเมืองเข้าด้วยกันอย่างซับซ้อน กล่าวคือ สงกรานต์ทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่แห่งการหล่อหลอมความทรงจำร่วม การยืนยันอัตลักษณ์ และการผลิตซ้ำระเบียบทางสังคมในเวลาเดียวกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ UNESCO ที่มองสงกรานต์เป็นมรดกวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นระหว่างครอบครัว ชุมชน และการส่งต่อองค์ความรู้ระหว่างรุ่น แต่เมื่อพิจารณาในเชิงรัฐศาสตร์ ความเป็นปึกแผ่นดังกล่าวมิได้เป็นเพียงคุณค่าเชิงวัฒนธรรม หากยังเป็นฐานสำคัญของการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระเบียบสังคมและสถาบันอำนาจที่ครอบคลุมชีวิตประจำวันของประชาชนด้วย (UNESCO, 2023) ในทางทฤษฎี ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้อย่างมีพลังผ่านกรอบของ Antonio Gramsci, Pierre Bourdieu และ Michel Foucault โดยเฉพาะแนวคิด

เรื่องอำนาจนำ อำนาจเชิงสัญลักษณ์ และอำนาจเชิงวินัย ซึ่งช่วยให้เห็นว่าสงกรานต์มีใช้พื้นที่ที่อำนาจใช้งานผ่านการบังคับโดยตรงเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่อำนาจทำงานผ่านความยินยอม การทำให้บางคุณค่ากลายเป็นสามัญสำนึก และการกำกับพฤติกรรมผ่านบรรทัดฐานทางสังคมและการจัดระเบียบพื้นที่สาธารณะ (Gramsci, 1971; Bourdieu, 1991; Foucault, 1977). การรดน้ำดำหัว การสงกรานต์น้ำพระ การแต่งกาย การเล่นน้ำอย่าง “เหมาะสม” ตลอดจนมาตรการกำกับพื้นที่ในช่วงเทศกาล จึงมิใช่เพียงพฤติกรรมเชิงพิธีกรรม แต่เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเรียนรู้และยอมรับระเบียบของสังคมผ่านการปฏิบัติทางวัฒนธรรมซ้ำ ๆ ในทุกปี

อย่างไรก็ตาม หากอภิปรายผลในเชิงลึกมากขึ้น จะพบว่า ข้อค้นพบมิได้สนับสนุนมุมมองแบบโครงสร้างนิยมแข็งตัวที่มองรัฐเป็นผู้ครอบงำแต่เพียงฝ่ายเดียว ตรงกันข้าม หลักฐานจากงานของ Anantato, Nisaisat และ Jaruworn แสดงให้เห็นว่าชุมชนและท้องถิ่นยังคงมีศักยภาพในการใช้สงกรานต์เป็นพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ ต่อรองความหมาย และรักษาสาระัตถะของวัฒนธรรมตนเอง แม้อยู่ภายใต้กรอบของนโยบายรัฐและเศรษฐกิจการท่องเที่ยวก็ตาม (Anantato, 2019; Nisaisat & Jaruworn, 2023). ประเด็นนี้ทำให้ข้ออภิปรายต้องขยับจากคำอธิบายแบบ “รัฐครอบงำ-ชุมชนถูกกระทำ” ไปสู่การทำความเข้าใจสงกรานต์ในฐานะพื้นที่ของ การต่อรองเชิงซ้อน ซึ่งมีทั้งการยอมรับ การปรับตัว การต่อรอง และการช่วงชิงอำนาจในการนิยามวัฒนธรรมเกิดขึ้นพร้อมกัน ในมิติทางเศรษฐกิจการเมือง ข้อค้นพบยังชี้ให้เห็นว่า สงกรานต์ได้เคลื่อนจากประเพณีชุมชนไปสู่การเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่รัฐและตลาดเข้ามาจัดการอย่างเข้มข้นมากขึ้น งานของ Porananond, Intason และ Huang ต่างสะท้อนว่าการเชื่อมสงกรานต์เข้ากับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้พิธีกรรม พื้นที่ และสัญลักษณ์ของเทศกาลถูกออกแบบใหม่ให้ตอบสนองทั้งการบริโภค การเดินทาง และภาพลักษณ์ของประเทศ (Porananond, 2015; Intason, Coetzee, & Lee, 2021; Huang, 2024). จุดนี้นำไปสู่ข้ออภิปรายสำคัญว่า การทำให้สงกรานต์เป็นสินค้าไม่ได้หมายถึงเพียงการสูญเสียความดั้งเดิม แต่ยังเป็นกระบวนการจัดสรรผลประโยชน์และอำนาจใหม่ระหว่างรัฐ ผู้ประกอบการ ท้องถิ่น และชุมชนด้วย ผู้ที่มีอำนาจในการนิยามว่า “สงกรานต์แบบไหนควรค่าแก่การส่งเสริม” ย่อมมีอำนาจในการกำหนดทิศทางของวัฒนธรรมและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ในอีกด้านหนึ่ง การอภิปรายผลยังนำไปสู่ข้อสังเกตสำคัญว่า สงกรานต์ในยุคร่วมสมัยไม่ได้เป็นเพียงเทศกาลทางวัฒนธรรม หากกำลังถูกยกระดับเป็นเครื่องมือทางนโยบายและ soft power ของรัฐไทย งานของ Hemsuwan และคณะเสนอชัดว่าสงกรานต์ถูกมองว่ามีศักยภาพในการขับเคลื่อนการตลาดการท่องเที่ยวและการสื่อสารภาพลักษณ์ของประเทศ (Hemsuwan et al., 2025). ในทางรัฐศาสตร์ ประเด็นนี้ควรถูกอภิปรายอย่างระมัดระวัง เพราะแม้การผลักดันสงกรานต์สู่เวทีโลกจะสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและการยอมรับในระดับสากล แต่ก็อาจนำไปสู่การทำให้ความหลากหลายทางท้องถิ่นถูกย่อส่วนลงเหลือเพียงภาพแทนแบบมาตรฐานที่รัฐต้องการนำเสนอ นั่นคือ ความสำเร็จของนโยบาย soft power อาจมาพร้อมกับความเสี่ยงของการรวมศูนย์อำนาจในการนิยามวัฒนธรรมด้วย กล่าวโดยสรุป บทอภิปรายผลนี้ชี้ว่า

สงกรานต์ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะพื้นที่ที่วัฒนธรรมมิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง แต่เป็นกระบวนการทางสังคมการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำอำนาจ การต่อรองอัตลักษณ์ และการจัดสรรผลประโยชน์อย่างลุ่มลึก คุณูปการสำคัญของการศึกษาเรื่องนี้จึงอยู่ที่การทำให้เห็นว่า ประเพณีมิใช่เพียงสิ่งที่ควรอนุรักษ์ หากเป็น “สนามแห่งความหมาย” ที่ต้องวิเคราะห์อย่างวิพากษ์ โดยเฉพาะในสังคมไทยที่รัฐ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจการท่องเที่ยวยึดโยงกันอย่างแนบแน่น อนาคตของการศึกษาสงกรานต์จึงควรมุ่งไปสู่การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และระหว่างระดับของอำนาจ เพื่อให้เข้าใจพลวัตของวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยได้อย่างลึกและรอบด้านยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เจริญ สรรเกียรติกุล. (2557). *การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น: ศึกษากรณีงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ* (ดุชนิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญเตือน ศรีวรพจน์. (2564). *ประเพณีสงกรานต์*. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2547). Myth and ritual: A study of the Songkran festival. *The Journal of the Royal Institute of Thailand*, 29(1–2).
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร. (2568). *แนวทางการจัดงานประเพณีสงกรานต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2568*.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. (2569). *แนวทางการสืบสานประเพณีสงกรานต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*.
- Anantato, W. (2019). The Songkran festival for the Mon community in Bang Kradii: Social space to show Mon ethnic identity in the province of Bangkok. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 39(3), 151–163.
- Ashley, S. (2005). Lowland festivities in a highland society: Songkran in the Palaung village of Pang Daeng Nai, Thailand. *CMU Journal*, 4(1), 71–89.
- Bell, C. (1992). *Ritual theory, ritual practice*. Oxford University Press
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Polity Press.
- Falassi, A. (Ed.). (1987). *Time out of time: Essays on the festival*. University of New Mexico Press.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.

- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell-Smith, Eds. and Trans.). International Publishers.
- Hemsuwan, N., Kedkaew, P., Ajchariyapaisankul, R., & Nguitragool, M. (2025). Songkran festival promotion strategy to provide soft power in Thai tourism marketing. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*, 33(1). 1-17.
- Huang, S. (2024). *The development of the Songkran Festival in Thailand*. Master's thesis, Chulalongkorn University.
- Intason, M., Coetzee, W., & Lee, C. (2021). The development, implementation and challenges to water-saving practices in a water-stressed destination: A case study of the Songkran Festival, Thailand. *International Journal of Event and Festival Management*, 12(3), 279–296.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Massey, D. (1994). *Space, place, and gender*. University of Minnesota Press.
- Nation Thailand. (2026, April 13). *Songkran 2026 tightens rules with 10 water-play safeguards*.
- Nisaisat, C., & Jaruworn, P. (2023). Dynamics and the ways of thinking in creating the Songkran-Wan Lai festival in the Eastern Region of Thailand. *Journal of Thai Studies*, 18(1), 61–92.
- Porananond, P. (2015). Tourism and the transformation of ritual practice with sand pagodas in Chiang Mai, Northern Thailand. *Tourism Review*, 70(3), 165–178.
- Porananond, P. (2014). *Tourism and political agendas in the Dum Hua procession in the Songkran festival*. In P. Porananond & V. T. King (Eds.), *Rethinking Asian tourism: Culture, encounters and local response* (pp. 151–167). Cambridge Scholars Publishing.
- The Straits Times. (2026, April 13). *Thailand announces rules for Songkran festival, fines for non-compliance*.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine.
- UNESCO. (2023). *Songkran in Thailand, traditional Thai New Year festival*. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.